

Magdalena Jiříčka Stojowska předložila k obhájení disertační práci s názvem „Návrat reálného“ v procesu vzniku prostorových projektů. Popis na vybraných pracích divadelních scénografií a vizuálních umělců.

Text je přehledně rozčleněn do několika částí, přičemž pro posouzení jsou stěžejní první tři: Úvodní teoretický vstup do dané problematiky, následná analýza projektů vybraných umělců a nakonec reflexe vlastní tvorby.

V teoretické části je pro autorku stěžejní dílo francouzského filosofa Jacquesa Lacana, a to především jeho teorie reality. Vzhledem k tomu, že jsou Lacanovy texty „velmi těžké k pochopení“ – jak uvádí Stojowka -vychází z interpretace, kterou zveřejnil český filosof Josef Fulka.

Ústředním termínem, který představuje nejen interpretační východisko dalších úvah – ale současně i jakýsi pomyslný odrazový můstek pro následující praktickou část disertační práce - je Lacanovo vymezení pojmu „reálno“.

„Nejjednodušší interpretace říká, že reálno je nesmyslný, skrytý rozměr, který dřímá pod povrchem symbolického a imaginárního uspořádání světa (...) jako nemyslitelné a neuchopitelné je zároveň součástí skutečnosti, po které vědomě a možná častěji podvědomě toužíme. Je „cizím“, kterého se i bojíme, ale zároveň cítíme, že vědění o něm nás může přiblížit k tomu, co pro sebe nazýváme „skutečností“ nebo „realitou“ – k lidské zkušenosti, s celým jejím monstrózním nepochopitelným rozměrem. S traumatem.“ (10-12)

Z psychoanalytického hlediska můžeme tento proces popsat jako „prolomení jistoty evidence“. Autorka v této souvislosti cituje Slavojе Žižeka, který hovoří o „vnitřní prasklině v symbolickém řádu, která způsobuje, že tento řád nikdy nemůže plně dát smysl naší zkušenosti. Vždy je aspoň minimálně posunutý a opožděný ve vztahu k tomu, co chce vyjádřit.“ (11)

Lacanova teorie vznikala v souvislosti s radikálními pohyby ve výtvarném a performativním umění v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století, přičemž platí, že výtvarné umění bylo schopno na jednotlivé výzvy reagovat mnohem pružněji než divadlo. Co bylo příčinou oné „vnitřní praskliny v symbolickém řádu“, resp. jak si ji představit?

V následující argumentaci se Stojowska odvolává na studii Hala Fostera „Návrat reálného“. V souvislosti s proměnou vztahu různých strategií k realitě

zmiňuje především abstrakcionismus, konceptualismus, body art, performance, site specific, hyperrealismus, umění aropriace a abjektální umění. Stěžejní je pro ni Fosterovo zjištění, že „umění, které si pohrává s téměř dokonalými formami reprezentací, multiplikuje je anebo dokonale napodobuje, zároveň poukazuje jenom na existenci hranice, kterou reprezentace k Reálnému vytváří.“ (15)

V oblasti divadelního výzkumu – jak uvádí - k podobným závěrům došel už Bertold Brecht. Na příkladu jeho projektu Kriegsschauplatz zdůrazňuje, že smyslem epického divadla nebylo věci zrcadlit, nýbrž objevovat. „Sekání, rámování, přerušování akcí, šok– epické divadlo se rozvíjí pomocí „cézury“ a hlavní formou je „otřes“. Lacanovy „mezery“, skrz které můžeme pocítit prolesk Reálného, jsou ty stejné průrvy, o jejichž vznik šlo v Brechtově metodě montáže, kterou vstřebalo postdramatické divadlo.“ (19)

„Montáž umožňuje přístup k „vizuálnímu podvědomí“, podobně jako psychoanalýza umožňuje přístup k podvědomým popudům.“ (19)

V závěru tohoto teoretického oddílu Stojowska cituje z Lehmana základní elementy postdramatického divadla. Detailněji se zabývá parataxi, simultaneitou znaků, vizuální dramaturgií, tělesností, invazí reality a korelací vztahu situace / událost.

V praktické části analyzuje projekty Evy Kořátkové, Joanny Rajkowské, Michała Korchowce, Moniky Strzėpky, Pawła Demirského, Roberta Rumase a Anny Viebrock. Ze způsobu prezentace je evidentní, že Stojowska je detailně obeznámená s jejich tvorbou. I z tohoto důvodu závěrečné konstatování, že „Instalace potřebuje performer, performer výtvarníka, výtvarník divadelníka, divadelník performer“(79) – nepůsobí jednoduše účelově a banálně.

V poslední části se autorka věnuje vlastní tvorbě. Konkrétně se jedná o projekt Boys & Girls v rámci rezidence v Divadle Archa, inscenaci 4. svět (která byla uvedená v režii Terezy Durdilové taktěž v Divadle Archa), workshop Fantomy reality – hry s totožností skutečných míst, (pro studenty prvního ročníku programu Divadlo v netradičních prostorech) a Jiný vesmír – reálný rozměr iluze v dokumentárním divadle (který vznikl v produkci komunitního centra Nasedím sousedím na Břevnově).

Na tomto místě bych se rád ještě jednou vrátil k již zmiňovaným „prasklinám v symbolickém řádu“, a to v souvislosti s posledně jmenovaným projektem. Je to další z příkladů naprosto přirozeného propojení teoretického argumentu s konkrétním uměleckým výkonem:

„Scény, ve kterých hrála dříve Jitka, měly po její smrti díru, mezeru, skrze niž se prodíralo reálno jako hluboká propast a nepochopitelné prázdno. Ovšem toto byl nejen můj osobní pocit, ale i dojem většiny divadelního týmu. Chci po práci na inscenaci vyjádřit přesvědčení, že reálno je osobitým zážitkem, něčím nepředvídatelným ... Není pravidlem. Záleží na pohledu hledícího a toho, na kterého se hledící dívá, nebo toho, na co se dívá. (99)“

Těžiště předložené disertační práce Magdaleny Jiříčky Stojowske spočívá především v analýze vybraných projektů vlastních, anebo názorově spřízněných tvůrců. Na konkrétních příkladech dokládá v úvodu práce teoreticky formulované teze. V tom spatřuji hlavní přínos předkládaného textu: že je formulován na základě osobní zkušenosti a vlastního výzkumu v dané oblasti.

Tím jsou ale současně i striktně vymezené pomyslné mantinely, v nichž se autorka pohybuje. Předloženou disertační práci lze tak chápat jako výpověď o daném status quo.

Bylo by možné predikovat, jakým směrem se výše uvedené tendence budou dále vyvíjet? Existuje už v této chvíli nějaký rozpoznatelný „vnitřní pohyb“, který by sblížení výtvarného umění s divadlem dokázal vtisknout novou dynamiku? Zeptám se ještě jinak: Jsou prostředky postdramatického divadla – tak, jak byly předložené práci popsány – již vyčerpané?

Předkládaná disertační práce Magdaleny Jiříčky Stojowske splňuje všechny náležitosti a doporučuji ji k obhajobě.

Doc. Karel František Tománek